

Integracja polityki społecznej i oświatowej na rzecz edukacji cyfrowej młodego pokolenia

Integration of social and educational policies for the digital education of the young generation

Słowa kluczowe: polityka społeczna, polityka edukacyjna, edukacja cyfrowa, młodzież.

Key words: social policy, education policy, digital education, youth.

Abstract. Each year society faces more and more challenges concerned with the cyberspace, especially when it comes to the youth and the content they encounter online. The main interest is to raise digital competences but also pay attention to risk factors including behavioural addictions (phonophobia, nomophobia), and pathological patterns. Therefore, Polish social and educational policy-makers are highly recommended to join their efforts and deliver a common programme supporting the youth and their families in raising e-literacy.

Wprowadzenie. Wyzwania współczesnego społeczeństwa informacyjnego i stały postęp technologiczny wymagają od obywateli ustawicznego podnoszenia poziomu swoich kompetencji¹, w tym cyfrowych, a wśród osób dorosłych narzucają niepisany obowiązek odpowiedzialnego wprowadzania młodszego pokolenia w świat nowych mediów. W świetle badań ogólnopolskich i europejskich zadania te nie są należycie wypełniane, dzieci i młodzież, mimo powszechnego dostępu do urządzeń TIK oraz możliwości korzystania z Internetu niemal przez całą dobę, nadal prezentują stosunkowo niski poziom kompetencji cyfrowych².

Już w 2010 r. ośrodek badawczy Pew Research Center w Stanach Zjednoczonych przewidywał, że młodzi ludzie będą korzystał z technologii głównie dla rozrywki i angażować się w socjalizację online i zakupy³. Wizje te potwierdziło badanie „Nastolatki

¹ J. Szempruch, *Przygotowanie edukacyjne człowieka do funkcjonowania w warunkach współczesnej cywilizacji*, „Problemy Profesjologii” 2017, Nr 1, s. 13–22.

² Zob. A. Ogonowska, *Kompetencje cyfrowe we współczesnej cywilizacji medialnej*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia de Cultura” 2016, Nr VIII (2), s. 14–26.

³ J. Q. Anderson, L. Rainie, *The future of social relations*, Pew Internet & American Life Research Center, 9.07.2010 [dostęp 15.10.2015].

3.0” przeprowadzone w Polsce w październiku 2016 r. na grupie 1394 uczniów szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych. Młodzież jest w Sieci niemal cały czas – uczniowie codziennie korzystają z portali społecznościowych (78%), komunikatorów internetowych (69%), słuchają muzyki lub oglądają filmy (68%), zaś tylko 37% wykorzystuje TIK do odrabiania pracy domowej⁴. Zdaniem niektórych badaczy tendencja ta prowadzi wśród młodych adolescentów do obniżenia kompetencji społecznych i odsuwania w czasie aktywności typowej dla okresu dorastania. Według J. Twenge, amerykańskie nastolatki są mniej samodzielne, mniej niezależne, uzależnione od mediów społecznościowych, czerpią mniej satysfakcji z życia w świecie realnym, co łatwo może prowadzić do poczucia osamotnienia, myśli samobójczych, depresji, uzależnienia od cyberrelacji⁵. Immersyjne i intensywne korzystanie z TIK przy jednocześnie niewysokim poziomie kompetencji medialnych spowodowanym nieskutecznymi działaniami edukacyjnymi może w przyszłości przyczynić się do społecznej marginalizacji lub wykluczenia przedstawicieli tzw. pokolenia iGen.

Warto zatem rozważyć, jakie czynniki wpływają na taki stan rzeczy oraz jakie działania mogą podejmować pracownicy oświaty i służb socjalnych, by młodzież przygotować do dojrzałego funkcjonowania w cyfrowym świecie. Bez współpracy tych środowisk ze sobą wzajemnie oraz z rodzicami ciężko będzie zagwarantować odpowiedni poziom alfabetyzacji cyfrowej (ang. *digital literacy*) następných pokoleń.

Służby społeczne wobec zagrożeń w cyberprzestrzeni. Pomoc społeczna w Polsce, zgodnie z art. 7 ustawy o pomocy społecznej z 2004 r.⁶, przysługuje jednostkom lub rodzinom, które znalazły się w sytuacji trudnej, kryzysowej, związanej np. z bezradnością rodziców w procesie opieki lub wychowywania dzieci. Wiele z tych zdarzeń może mieć swoje źródło w nieumiejętnym korzystaniu w TIK, na co narażone są zarówno dzieci, jak i dorośli.

Trudno jednoznacznie określić, czy polscy pracownicy socjalni działają na rzecz bezpieczeństwa w Internecie ich podopiecznych, szczególnie rodzin z dziećmi. Część osób pracujących w instytucjach zajmujących się pomocą i wsparciem na rzecz potrzebujących nie posiada wiedzy, jakie działania mogą podjąć lub mając wiedzę, nie dysponują narzędziami i procedurami, by podnieść świadomość i medialne kompetencje swoich klientów. By sytuację tę poprawić, prowadzonych było wiele działań ogólnych, m.in. stworzono ogólnopolski Portal Pomocy Społecznej (www.ops.pl), który w Internecie scala wszystkie organizacje rządowe i NGO działające na rzecz osób znajdujących się w potrzebie.

⁴ NASK, *Raport z badania Nastolatki 3.0*, Warszawa 2017, s. 21 [dostęp: 29.04.2018].

⁵ Zob. J. Twenge, *iGen. Why Today's Super-Connected Kids Are Growing Up Less Rebellious, More Tolerant, Less Happy – and Completely Unprepared for Adulthood – and What That Means for the Rest of Us*, Atria Books, New York 2017.

⁶ *Ustawa o pomocy społecznej z dnia 12.03.2014 r.*, tekst ujednolicony z 15.09.2017 r., Dz.U. 2017 r., poz. 1769.

W Polsce realizowano również liczne projekty współfinansowane z funduszy Unii Europejskiej na rzecz podnoszenia jakości usług służb socjalnych. Jednym z takich działań był projekt „PI-PWP Zagrożenia cyberprzestrzeni – nowe kompetencje pracownika socjalnego” koordynowany w latach 2012–2014 przez Wyższą Szkołę Pedagogiczną im. Janusza Korczaka w Warszawie⁷. Projekt realizowany był we współpracy międzynarodowej z Rezekne Higher Education Institution na Łotwie. Jego celem było opracowanie i wdrożenie innowacyjnego i kompleksowego programu skierowanego do pracowników służb społecznych, a dotyczącego zagrożeń w świecie cyfrowych mediów.

W jego efekcie przygotowano m.in. podręcznik⁸ (oprócz wersji papierowej także dostępny powszechnie w wersji cyfrowej), który zawierał wiadomości na temat niebezpieczeństw czyhających w Internecie, możliwości ich zapobiegania oraz reagowania w sytuacjach kryzysowych. W założeniu implementacja tego programu miała wspierać pracowników służb społecznych w przygotowaniu do pracy z rodzinami i osobami zagrożonymi w cyberprzestrzeni (przez np. infohologizm, cyberprzestępstwa, uzależnienia behawioralne).

Niezwykle istotnym komponentem z praktycznego punktu widzenia było opracowanie materiałów szkoleniowych na potrzeby cyklu 40-godzinnych szkoleń przeznaczonych specjalnie dla osób pracujących w instytucjach pomocy społecznej. Szkolenie obejmowało 8-godzinne bloki tematyczne dotyczące zagrożeń zdrowia psychicznego i fizycznego, społeczno-wychowawczych, związanych z uzależnieniami oraz cyberprzestępczości i nadużyć. Wzięło w nich łącznie udział 155 uczestników, spośród których 84% stanowiły kobiety. Dzięki przeprowadzonym pre- i post-testom oceniono kompetencje cyfrowe pracowników. Aż 91 osób podniosło poziom swojej wiedzy po szkoleniu, przy czym 10 uczestników już na etapie testu wstępnego osiągnęło wynik maksymalny. Do tego wyniku mógł przyczynić się m.in. fakt, że co piąty ankietowany nie przekroczył 30. roku życia, a niemal 60% osób pochodziło z miasta liczącego więcej niż 500 tys. mieszkańców, czyli z Warszawy. Byli to zatem przedstawiciele grupy społecznej o potencjalnie wysokim prawdopodobieństwie sprawnego korzystania z narzędzi TIK i potrafiących kompetentnie lub intuicyjnie rozwiązywać praktyczne problemy dotyczące zagrożeń elektronicznych. Jednak analiza statystyczna zebranych danych wykazała, że wyniki testu nie były skorelowane z wiekiem uczestników, zaś korelacja występująca między miejscem zamieszkania a osiągniętymi wynikami nie była istotna statystycznie⁹.

Niestety, mimo działań realizowanych w niektórych częściach Polski, wciąż wielu pracowników socjalnych zmagają się z niewystarczająco rozwiniętą infrastrukturą informatyczną w ich miejscu pracy (brak nowoczesnego sprzętu komputerowego,

⁷ <https://cyberprzestrzen.wspkorczak.eu> [dostęp: 10.11.2018].

⁸ J. Lizut (red.), *Zagrożenia cyberprzestrzeni. Kompleksowy program dla pracowników służb społecznych*, Warszawa 2014.

⁹ A.D. Nowicka, *Raport z badań opartych na analizie wyników testów kompetencyjnych przeprowadzonych wśród uczestników szkoleń w związku z realizacją projektu „Zagrożenia cyberprzestrzeni – nowe kompetencje pracownika socjalnego”*, Warszawa, XI.2013, s. 5–34 [dostęp: 10.11.2018].

odpowiedniego oprogramowania), ograniczeniami w zakresie wiedzy, umiejętności i procedur postępowania. Według wywiadów przeprowadzonych jesienią 2018 r. w wybranych placówkach (takich jak ośrodki pomocy społecznej) na terenie byłego województwa radomskiego pracownikom czasami brakuje kompetencji, często możliwości skutecznego reagowania na symptomy cyberzagrożeń. Pracownicy ośrodków w wywiadach deklarowali zainteresowanie rozszerzeniem swojej wiedzy na temat zagrożeń płynących z cyberprzestrzeni, prowadzenia akcji profilaktycznych i interwencyjnych, jednak nawał obowiązków i stosunek osób na stanowiskach kierowniczych wskazuje na brak możliwości prowadzenia działań w tym zakresie w najbliższym czasie.

Cytując wypowiedź jednego z badanych, pracownicy ośrodków nie posiadają narzędzi ani procedur umożliwiających reagowanie w sytuacji podejrzenia występowania cyberprzemocy wobec dzieci. Zostaje im jedynie intuicja lub działanie własne.

Zdarza się czasami, że o cyberprzemocy wśród dzieci pracownicy socjalni dowiadują się dzięki współpracy międzyinstytucjonalnej, zwłaszcza ze szkołą. Jedynym sposobem na rozwiązanie takiej sytuacji jest rozmowa informacyjna z rodzicem (o ile dziecko nie ukończyło 18. roku życia), która bardzo często spotyka się z wrogością osób zainteresowanych do pracowników służb społecznych. Niekiedy pracownicy OPS zapraszani są na rady pedagogiczne czy zespoły interdyscyplinarne, gdzie poruszany jest temat cyberprzemocy. Sytuacja diametralnie zmienia się w momencie tragedii, jaka spotka dziecko w czasie „życia” w cyberprzestrzeni. Wtedy najbardziej winni są pracownicy socjalni, którzy powinni zareagować, bo to jest ich obowiązek.

Zapytania ośrodka pomocy społecznej kierowane do dyrektorów szkół w zakresie potrzeb ich wychowanków zazwyczaj sprowadzają się do informacji na tematy „egzystencjalne”, np. kwestii dożywiania dzieci. Zagadnienia związane z edukacją medialną podopiecznych OPS, działaniami profilaktycznymi i interwencyjnymi w tym zakresie niestety spadają na plan dalszy. Nawet utworzenie stanowiska asystenta rodziny nieznacznie zmieniło tę sytuację, mimo że ich praca bazuje na skutecznej współpracy z przedszkolami czy szkołami.

W czasie mojej pracy w OPS nigdy nie zdarzyło się, żeby poruszany był problem cyberprzemocy lub cyberprzestrzeni. Zazwyczaj rozmowy koncentrują się na problemach rodzinnych, trudnościach wychowawczych czy problemach szkolnych związanych zazwyczaj ze złym zachowaniem czy niechęcią do zdobywania wiedzy.

Pracownicy socjalni muszą działać w granicach prawa, stąd ich działania muszą być inicjowane przez informacje z „pewnego źródła”, jakim jest np. nauczyciel, lekarz rodzinny. Wiedza pozyskana w inny sposób nie uprawomocnia ich poczynań, a może jedynie narazić na nieprzyjemności.

W czasie przeprowadzania wywiadu środowiskowego rodzice nigdy nie zgłaszają problemu związanego z uzależnieniem od Internetu czy telefonu oraz w bardzo stanowczy sposób negują wszystkie sygnały czy informacje, jakich udziela pracownik socjalny w tej kwestii, a uzyskał je od osób trzecich. Niestety przepisy są nieugięte i jeżeli nie ma jasných sygnałów zgłaszanych przez inne służby czy rodziców/opiekunów prawnych, OPS nie są w stanie podjąć działań naprawczych w tej kwestii. Pozostają jedynie działania profilaktyczne, które mają charakter informacyjny i nie obligują interesantów do podjęcia konkretnych działań. Oznacza to niestety „brutalnie” twierdząc, że jeżeli nie ma zgłoszenia, to nie ma problemu.

Trudno pogodzić się z taką sytuacją, co może być źródłem stresu dla wielu pracowników społecznych, którzy mimo wiedzy, świadomości krzywdy dziejącej się komuś, mają „związane ręce”. „Na każdym etapie działalności zawodowej pracownika pomocy społecznej może wystąpić konflikt wartości, ponieważ w codziennej praktyce zawodowej najważniejszą rolę odgrywa dobro jednostki. Każda teoria pracy socjalnej opiera się na dwóch kodeksach: prawnym i etycznym, co ułatwia podejmowanie decyzji pomocowych, ale bardzo często powoduje dylematy etyczne wśród pracowników socjalnych”¹⁰.

Aktualnie można ocenić, że analiza działań pracowników służb społecznych wskazuje na brak występowania problemu niskich kompetencji medialnych i sytuacji potencjalnie zagrażających bezpieczeństwu ich podopiecznych w świecie Internetu. Nie jest to jednak prawdą. Problemy występują i niekiedy „wypływają” na światło dzienne dzięki aktywności dorosłych w mediach społecznościowych, którzy nieświadomie dają podstawy do podejmowania interwencji w sytuacji zagrożenia innych osób, szczególnie małoletnich¹¹. Niekiedy Sieć działa nie jak źródło zagrożenia, ale jako źródło informacji inicjujących podjęcie zdecydowanych kroków celem pomocy w procesie wychowania lub ratowania życia i godności dzieci¹².

Gdy zdjęcia, tekst, filmy publikowane w Sieci dotyczą zagrożenia życia lub godności dzieci małoletnich, wówczas mogą być traktowane jako podstawa do podjęcia prawnych kroków, zarówno ze strony organów ścigania, jak i służb społecznych. W sytuacji osób dorosłych, pełnoletnich, sytuacja z prawnego punktu widzenia robi się bardziej skomplikowana dla pracowników socjalnych. Fakt ten wykorzystują w Polsce tzw. patostreamery, czyli osoby zajmujące się internetową transmisją wideo w czasie rzeczywistym czynów uznawanych za groźne, świadczące o patologii. Współczesna technologia internetowa umożliwia nie tylko odbiór takiego nagrania (tzw. streamu), ale również zachęcanie do podejmowania dalszych a społecznych zachowań za określone stawki pieniężne¹³. Wiele przypadków patostreamingu w Polsce stawało się przedmiotem społecznych dyskusji i medialnych reportaży nie tylko ze względu na fakt negatywnych wzorów zachowań (niekiedy karalnych), jakie mogli śledzić małoletni internauci, ale również ze względu na ograniczone możliwości interwencji ze strony np. policji lub

¹⁰ I.M. Światała, *Etyczne aspekty stosowania prawa w pomocy społecznej – wybrane zagadnienia*, „Homo et Societas. Wokół Pracy Socjalnej” 2017, nr 2, s. 12.

¹¹ W sierpniu 2018 r. w serwisie YouTube zamieszczono film przedstawiający płaczące dziecko zamknięte w pralce. Nagranie miało miejsce w Radomiu. Podejrzany został konkubent matki 2-letniego chłopca oraz jego kolega, których prokurator nakazał aresztować. Interwencja radomskiej policji powiodła się dzięki reakcji internautów, którzy zgłosili to szokujące nagranie.

¹² W grudniu 2015 r. opinię publiczną zszokowały filmy opublikowane w zamkniętej grupie na Facebooku, na których mieszkanka Świdwina krzyczała i biła swoje dzieci. Efektem interwencji policji i MOPS bliźnięta trafiły do rodziny zastępczej, choć matka zaprzeczała przejawom przemocy.

¹³ Transmisje z domu patostreamera Daniela Magical Zwierzyńskiego we wrześniu 2018 r. oglądało na żywo nawet kilkadziesiąt tysięcy osób. Libacje alkoholowe, wulgaryzmy, niegodne zachowania wobec jego matki podsycali internauci proponujący określone stawki za spełnienie ich poleceń. Szerzenie patologicznych zachowań z punktu widzenia społeczeństwa zasługuje na potępienie, jednak dla patostreamera jest źródłem znacznych dochodów. Decyzja sądu o przymusie leczenia odwykowego nie została wyegzekwowana, a służby, w tym policja, wydają się bezsilne.

służb społecznych. Służby te zmagają się z dylematem etycznym, na ile prawo człowieka do samostanowienia i zakaz zmuszania do pewnych działań i zachowań usprawiedliwia brak podejmowania interwencji w przypadku osoby, która wyniszcza swój organizm, i odwrotnie¹⁴.

Instytucje oświatowe i społeczne na rzecz edukacji cyfrowej rodzin. Dokonując ewaluacji działań służb społecznych, należy zwrócić uwagę na fakt, że w przypadku korzystania z mediów cyfrowych kluczowe jest opracowanie szeroko zakrojonej polityki edukacji medialnej całego społeczeństwa oraz prowadzenie skutecznej profilaktyki zapobiegającej potencjalnie negatywnym wpływom TIK, szczególnie gdy chodzi o funkcjonowanie polskich rodzin z dziećmi. W Polsce istnieją przykłady instytucji świadczących pomoc socjalną, których pracownicy chętnie i twórczo realizują zadania na rzecz bezpieczeństwa rodzin w Internecie, podnoszenia jakości procesu wychowania we współczesnym zdigitalizowanym świecie. Przy odpowiednio przemyślanym planie działań, wysokich kompetencjach cyfrowych pracowników oraz ich postawie pełnej oddania podopiecznym można osiągać wspaniałe efekty, korzystając z narzędzi TIK¹⁵.

Jedną z placówek społecznych aktywnie działających na polu edukacji medialnej jest Ośrodek Interwencji Kryzysowej i Poradnictwa w Myślenicach. Pracownicy wykorzystują usługi internetowe, by jak najszerzej dotrzeć do osób w potrzebie:

- prowadzenie oficjalnej strony internetowej;
- profil w mediach społecznościowych (Facebook) i możliwość kontaktu poprzez usługę Messenger¹⁶;
- cykliczna audycja prowadzona przez pracowników „Po-Mocne Rozmowy”, którą transmituje lokalna telewizja internetowa;
- stały kontakt z Ośrodkiem można uzyskać dzięki upublicznilonym numerom telefonów komórkowych oraz koncie Skype;
- publikowanie filmów w serwisie YouTube (własny kanał);
- opracowanie aplikacji mobilnej na potrzeby gry terenowej „Rodzina Wolności” dla rodzin z dziećmi (rodzina-wolnosci.pl).

Działania myślenickiego ośrodka są również nagłaśniane w czasie konferencji naukowych i poprzez publikacje upowszechniające prowadzone akcje.

Służby społeczne, wykonując pracę socjalną, w pierwszej kolejności powinny wzmacniać u klientów umiejętność prawidłowego funkcjonowania w społeczeństwie. W obecnych czasach, gdy wiele rodzin zanurzonych jest immersyjnie w świecie mediów cyfrowych, zadanie przywrócenia ich do społeczeństwa może stanowić wielkie

¹⁴ I.M. Świtała, op. cit., s. 18.

¹⁵ K. Wojtanowicz, S. Michalec-Jękot, *Wykorzystanie cyberprzestrzeni do realizacji zadań pomocy społecznej*, Referat przedstawiony podczas Międzynarodowej Konferencji Naukowej „Dzieci i seniorzy w Sieci – Rola i miejsce zagrożeń cyberprzestrzeni w kontekście polityki społecznej”, Kraków UP, 14–15.11.2018.

¹⁶ Por. Deluga W., *Rola mediów społecznościowych w kształtowaniu postaw społecznych*, „Problemy Profesjologii” 2017, Nr 2, s. 35–47.

wyzwanie dla pracowników socjalnych. Niezbędna jest w tym miejscu koordynacja wszelkich służb i instytucji mających częsty kontakt z rodzicami i ich dziećmi. Z pewnością kluczową funkcję mogą tutaj pełnić szkoły, przedszkola, związki wyznaniowe, organizacje pozarządowe. Ich współpraca jest pożądana, ale przede wszystkim istotna jest optymalizacja ich działań na rzecz podniesienia kompetencji cyfrowych i unikania lub niwelowania zagrożeń płynących z Sieci.

W Polsce taka współpraca realizowana jest na bardzo zróżnicowanym poziomie skuteczności i zaangażowania wszystkich stron. Cytowane wyżej wypowiedzi pracownika GOPS mogą świadczyć, że tej współpracy niekiedy brakuje, pracownicy socjalni i oświaty „uciekają” od odpowiedzialności i problemów. Z drugiej strony istnieją przykłady udanych działań służących podniesieniu kompetencji medialnych rodziców i dzieci, prowadzonych przez szkoły we współpracy z instytucjami socjalnymi lub wspomagających ich zadania.

W latach 2013–2015 placówki oświatowe miasta Radomia i okręgu Sefton w Wielkiej Brytanii realizowały projekt „New Skills: Learning for Success” w ramach programu unijnego Comenius Regio¹⁷. Głównym adresatem działań były rodziny zagrożone bezrobociem lub wymagające wsparcia społecznego – rodzice w zakresie umiejętności wychowawczych i motywacji, dzieci zaś w sferze rozwoju umiejętności kluczowych w edukacji. Dla osiągnięcia tych celów przeprowadzono w 10 szkołach podstawowych oraz w 1 centrum dziecięcym cykl innowacyjnych szkoleń dla rodzin wychowanków. Uczestników częściowo typowano dzięki wskazaniom pracowników socjalnych, pedagogów lub psychologów szkolnych i wychowawców. Tematyka spotkań była przygotowywana tak, by umożliwić rodzinom wychowanków rozwój kompetencji medialnych, niezbędnych do świadomego i odpowiedzialnego korzystania z TIK. Zajęcia w miarę potrzeb miały wydzielone osobne zadania dla dzieci i rodziców co umożliwiło poruszanie tematów wrażliwych społecznie (np. grooming, seksting, pornografia). W ich trakcie nowoczesne technologie pomagały w wykonywaniu zadań, a jednocześnie stanowiły czynnik motywujący do aktywnego działania dla rodziców, dzieci i nauczycieli. Pomogło to także doskonalić umiejętności komunikacyjne wszystkich uczestników tej triady.

Opisany powyżej projekt zakładał szeroką strategię edukacji medialnej: począwszy od przygotowania nauczycieli, poprzez zaangażowanie uczniów/dzieci wraz z ich rodzicami. Praca z całymi rodzinami gwarantowała szerszy kontekst omawianych zagadnień związanych z pozytywnymi lub negatywnymi aspektami nowoczesnych technologii oraz większą skuteczność kształcenia niż w przypadku spotkań dla jednorodnych grup wiekowych (osobno dla rodziców i dzieci)¹⁸. Oprócz podniesienia kompetencji

¹⁷ Zob. K. Ziębakowska-Cecot, *Współczesna rodzina w immersyjnym świecie mediów cyfrowych*, [w:] Człowiek – Media – Edukacja, J. Morbitzer, D. Morańska, E. Musiał (red.), Wyższa Szkoła Biznesu w Dąbrowie Górniczej, Dąbrowa Górnicza 2015, s. 424–433.

¹⁸ Por. Program Celebrating Families!TM, S. N. Sparks, R. Tisch, *A Family-Centered Program to Break the Cycle of Addiction*, “Families in Society. The Journal of Contemporary Social Services” 2018, Nr 99(2), s. 100–109.

medialnych niezwykle istotna z punktu widzenia wychowawców była poprawa relacji rodzic-dziecko oraz rodzic-nauczyciel. Równie ważnym aspektem była możliwość wzajemnego doradzania i wspierania się rodziców, wymiany doświadczeń i rozwiązań w sytuacjach domowych lub szkolnych. Dzięki wdrożeniu koncepcji konstruktywizmu opracowano tematykę poszczególnych zajęć oraz przypisano do nich konkretne zadania i narzędzia, co znacznie ułatwiło realizację spotkań z cyklu „Szkoła dla Rodzin”.

W toku kształcenia kompetencji medialnych z wykorzystaniem narzędzi TIK warto zastosować podejście konstruktywistyczne, zakładające:

- wiązanie teorii z praktyką, praktyczny wymiar podejmowanych zadań;
- pracę w grupach bądź zespołach;
- tzw. *peer tutoring*, czyli edukację rówieśniczą, również międzypokoleniową w tym przypadku.

Duży nacisk położono w czasie projektu na pedagogikę czasu wolnego. Poprzez działania w różnych lokalizacjach, wymagających wspólnego spędzania czasu dzieci w gronie rodziców, możliwe było docenienie wartości samej rodziny, roli wspólnych zainteresowań i inicjatyw. Niezwykle pomysłowe było wplecenie w takie zadania możliwości zastosowania narzędzi TIK (np. przygotowanie interaktywnego albumu zdjęć z wakacji przez rodziców z dziećmi).

W przypadku polskich placówek takie działania wychodzące poza zakres podstawy programowej i ustawowe formy udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej wychowankom i ich rodzinom są rzadko spotykane. Bywa, że są rozwijane, ale w ramach stowarzyszeń lub fundacji NGO, świadczących pomoc i wsparcie poza murami szkoły¹⁹. W Wielkiej Brytanii wsparcie rodzin w procesie wychowania i kształcenia dzieci ma już swoją tradycję. Tamtejsze centra dziecięce (ang. *children's centre*) oferują wsparcie, poradnictwo, opiekę zdrowotną i edukację ustawiczną dla dorosłych. Placówki te są przystosowane do prowadzenia szkoleń dla rodziców z towarzyszącymi im dziećmi. Obok np. grup wsparcia dla matek karmiących piersią, spotkań integracyjnych dla imigrantów, doradztwa zawodowego, centra udzielają rodzicom i dziadkom porad dotyczących bezpieczeństwa w Internecie, do czego często wykorzystywane są urządzenia mobilne (tablice interaktywne, smartfony, tablety). Podobnie szeroko zakrojone działania edukacyjne w formie wsparcia i poradnictwa świadczą także szkoły okręgu Sefton. Dla przykładu, w Netherton Moss Primary School w gronie pracowników znajduje się Parent Support Adviser, czyli doradca do spraw wsparcia rodziców.

Podsumowanie. Kształcenie kompetencji medialnych wszystkich obywateli leży nie tylko w ich własnym interesie, ale głównie staje się determinantem pomyślności rozwoju całego społeczeństwa. Nie wystarczy zagwarantować dzieciom i dorosłym dostępu do najnowszych technologii, jeśli nie będzie temu towarzyszyć aktywna edukacja medialna. Cyfrowa alfabetyzacja powinna być celem każdego kraju, warto jednak

¹⁹ Np. w Radomiu w efekcie realizacji projektów Comenius Regio w PSP Nr 17 powstało stowarzyszenie „Nowe Perspektywy” zajmujące się wspieraniem rodzin, nie tylko z dziećmi. Swym działaniem objęło m.in. matki w ciąży, osoby starsze lub niepełnosprawne, rodziny zastępcze.

pamiętać, by kompetencjom medialnym towarzyszyły kompetencje społeczne, szczególnie empatia, które mogą być gwarantem bezpiecznego poruszania się młodego pokolenia w cyberprzestrzeni lub przynajmniej znacznego obniżenia zagrożeń czyhających tam na nastolatków.

Dorośli odpowiedzialni za edukację dzieci i młodzieży, czyli rodzice wraz z opiekunami, nauczycielami, powinni pokazywać, że obok świata wirtualnego (*virtual space*) niezwykle ważna jest tzw. *white space* czyli przestrzeń wolna od presji nowoczesnych technologii, gwarantująca młodym ludziom swobodę, poczucie bezpieczeństwa, satysfakcji, spełnienia, ograniczenia bodźców zmysłowych i informacyjnych, które mogą prowadzić do przeciążenia i szumu informacyjnego. Tego nie zastąpią najlepsze gry komputerowe, ponieważ nie dają tak dużej możliwości rozwoju umiejętności społecznych. Dorośli powinni pokazać dzieciom na nowo uroki życia „analogowego”, angażowania się w sprawy społeczne tu i teraz, nieuciekania od problemów do świata wirtualnego. Gry typu *Second Life* pozornie dają poczucie odroczenia konfliktów, problemów w czasie, jednak nie nauczą rozwiązywać sytuacji kryzysowych w prawdziwym życiu. Warto podjąć wysiłek, by pomóc młodemu pokoleniu kształtować umiejętności społeczne i odporność emocjonalną. Rzeczywistość wirtualna nie może im tego zapewnić ze względu na pozorną anonimowość internautów oraz brak interakcji bezpośredniej (np. kontaktu wzrokowego, dotyku) osób uczestniczących w socjalizacji online.

Ciekawą inicjatywą mogłoby być powołanie instytucji służb społecznych odpowiedzialnej tylko za edukację cyfrową dzieci, młodzieży i dorosłych, której pracownicy szczyciliby się pełną wiedzą z zakresu cyberprzemocy, jej profilaktyki i reagowania, jak również możliwości edukacyjnych i wychowawczych w Sieci. Dotychczas w Polsce funkcjonują państwowe instytucje odpowiedzialne za pomoc osobom cierpiącym przeemoc w rodzinie, ubóstwo, bezdomność, uzależnionym od substancji psychoaktywnych. Poza sektorem NGO nie widać jednak instytucji, która zajmowałaby się stricte edukacją medialną, diagnozą i terapią w tym zakresie (np. uzależnieniami cyfrowymi, jak fonoholizm czy nomofobia). Żyjemy w XXI wieku, czasach rewolucji informatycznej, społecznej, ekologicznej. Być może jest właśnie odpowiedni czas, by w Polsce powołać nową funkcję społeczną – edukatora medialnego.

Bibliografia

1. Anderson J.Q., Rainie L., *The future of social relations*, Pew Internet & American Life Research Center, 9.07.2010 [dostęp: 15.10.2015].
2. Deluga W., *Rola mediów społecznościowych w kształtowaniu postaw społecznych*, „Problemy Profesjologii” 2017, Nr 2, s. 35–47.
3. Lizut J. (red.), *Zagrożenia cyberprzestrzeni. Kompleksowy program dla pracowników służb społecznych*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Janusza Korczaka, Warszawa 2014.
4. NASK, *Raport z badania Nastolatki 3.0*, Warszawa 2017, [dostęp: 29.04.2018].
5. Nowicka A.D., *Raport z badań opartych na analizie wyników testów kompetencyjnych przeprowadzonych wśród uczestników szkoleń w związku z realizacją projektu „Zagrożenia*

cyberprzestrzeni – nowe kompetencje pracownika socjalnego”, Warszawa, XI.2013 [dostęp: 10.11.2018].

6. Ogonowska A., *Kompetencje cyfrowe we współczesnej cywilizacji medialnej*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia de Cultura” 2016, Nr VIII (2), s. 14–26.
7. Sparks S. N., Tisch R., *A Family-Centered Program to Break the Cycle of Addiction*, “Families in Society. The Journal of Contemporary Social Services” 2018, Nr 99(2), s. 100–109, <https://doi.org/10.1177/10443894187678>.
8. Szempruch J., *Przygotowanie edukacyjne człowieka do funkcjonowania w warunkach współczesnej cywilizacji*, „Problemy Profesjologii” 2017, Nr 1, s. 13–22.
9. Świtła I. M., *Etyczne aspekty stosowania prawa w pomocy społecznej – wybrane zagadnienia*, „Homo et Societas. Wokół Pracy Socjalnej” 2017, nr 2, s. 12–23.
10. J. Twenge, *iGen. Why Today's Super-Connected Kids Are Growing Up Less Rebellious, More Tolerant, Less Happy – and Completely Unprepared for Adulthood – and What That Means for the Rest of Us*, Atria Books, New York 2017.
11. Ziębakowska-Cecot K., *Współczesna rodzina w immersyjnym świecie mediów cyfrowych*, [w:] Człowiek – Media – Edukacja, Morbitzer J., Morańska D., Musiał E. (red.), Wyższa Szkoła Biznesu w Dąbrowie Górniczej, Dąbrowa Górnicza 2015, s. 424–433.

dr Katarzyna ZIĘBAKOWSKA-CECOT – Uniwersytet Technologiczno-Humanistyczny im. Kazimierza Pułaskiego w Radomiu